

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Вступ: Усвідомлення ключової ролі підприємств машинобудування в забезпеченні відтворення національної економіки зумовлює необхідність дослідження тенденцій розвитку інноваційної активності вітчизняних машинобудівних підприємств в сучасних умовах економіки знань. **Мета:** Дослідження перспектив розвитку інноваційної активності машинобудівних підприємств України в умовах економіки знань. **Результати:** Здійснено аналіз статистичних даних щодо інноваційної діяльності вітчизняних підприємств машинобудування, результати якого засвідчили наявність чисельних проблем, пов'язаних з їхнім інноваційним розвитком. Обґрунтовано ключову роль інноваційної праці людини у забезпеченні конкурентних переваг підприємства. **Висновки:** Головною рушійною силою розвитку інноваційної активності підприємств в умовах економіки знань стає людина, мотивована на придбання, постійне оновлення і розповсюдження знання через свою інноваційну працю.

Ключові слова: економіка знань, інновації, розвиток, підприємство, машинобудування, інноваційна праця, знання.

М. К. Бабенко

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ

Введение: Осознание ключевой роли предприятий машиностроения в обеспечении обновления национальной экономики предопределяет необходимость исследования тенденций развития инновационной активности отечественных машиностроительных предприятий в современных условиях экономики знаний. **Цель:** Исследование перспектив развития инновационной активности машиностроительных предприятий Украины в условиях экономики знаний. **Результаты:** Осуществлен анализ статистических данных относительно инновационной деятельности отечественных предприятий машиностроения, результаты которого засвидетельствовали наличие многочисленных проблем, связанных с их инновационным развитием. Обоснована ключевая роль инновационного труда человека в обеспечении конкурентных преимуществ предприятия. **Выводы:** Главной движущей силой развития инновационной активности предприятий в условиях экономики знаний является человек, мотивированный на приобретение, постоянное обновление и распространение знания через свой инновационный труд.

Ключевые слова: экономика знаний, инновации, развитие, предприятие, машиностроение, инновационный труд, знания.

М. К. Babenko

PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES OF UKRAINE IN CONDITIONS OF KNOWLEDGE ECONOMY

Background: Realization of the key role of machine-building enterprises in providing modernization of national economy predetermines the necessity of further research into the progress of innovative activity of domestic machine-building enterprises in conditions of economy of knowledge. **Aims and Objectives:** Research on perspectives of development of innovative activity of machine-building enterprises of Ukraine in conditions of economy of knowledge. **Results:** The analysis of statistical data has been carried out in relation to innovative activity of domestic machine-building enterprises, the results of which revealed the presence of numerous problems, related to the innovative development. The key role of innovative labour of man in providing competitiveness of an enterprise has been shown. **Conclusion:** The main factor for the devel-

* Бабенко М. К. – аспірант кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Babenko M. K. – Postgraduate of Department of Foreign-Economic Activity Management, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine.

opment of innovative activity of enterprises in conditions of economy of knowledge is man, motivated for acquisition, permanent updating and distribution of knowledge through his innovative labour.

Keywords: economy of knowledge, innovations, development, enterprise, machine-building, innovative labour, knowledge.

Постановка проблеми. В умовах міжнародної конкуренції для України не існує іншого вибору, ніж проведення політики мобілізації наукового та технологічного потенціалу для забезпечення ефективного вбудовування національної економіки в сучасну світову економічну систему. В свою чергу, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки має базуватися на акумулюванні та мобілізації інвестиційних ресурсів для інноваційного відтворення та науково-технічного розвитку національної економіки. Особливої актуальності набувають питання визначення перспектив інноваційної діяльності у тих галузях промисловості, які виступають каталізатором розвитку економіки. До цієї категорії належить, зокрема, машинобудівна галузь, яка є фондоутворюючою та визначає рівень технологічного розвитку інших секторів економіки. Усвідомлення ключової ролі підприємств машинобудування в забезпеченні відтворення національної економіки зумовлює необхідність дослідження тенденцій розвитку інноваційної активності вітчизняних машинобудівних підприємств.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. В роботах [6, 7] зазначається, що забезпечити безперервний економічний розвиток країни здатні тільки технологічні зміни. Відповідно, пріоритетним завданням інноваційної політики України має бути збільшення присутності вітчизняних високотехнологічних підприємств на світовому ринку за рахунок зростання експорту високотехнологічних товарів і послуг, а зростання високотехнологічного сектору України спроможне забезпечити розв'язання проблеми підвищення конкурентоспроможності економіки за рахунок її переорієнтації на інноваційний розвиток [1].

Таким чином, на основі узагальнення думок різних авторів щодо пріоритетних завдань інноваційної політики України, які в концентрованому вигляді представлено в наукових працях Л. Федулової [6, 7], сформулюємо таке. Промисловість, яка і сьогодні залишається в авангарді трансформаційних перетворень, за своїми параметрами має бути спроможною забезпечувати перехід з індустріальної фази розвитку економіки України до постіндустріальної, а особливе місце в цьому процесі має належати машинобудуванню як інноваційно-орієнтованій галузі, яка покликана виробляти наукоємну інноваційну продукцію і забезпечувати конкурентоспроможність країни.

Метою статті є дослідження перспектив розвитку інноваційної активності машинобудівних підприємств України в умовах економіки знань.

Виклад основного матеріалу. Машинобудування як інноваційно-орієнтована галузь має розглядатися як пріоритетна в розвитку вітчизняної промисловості, й саме в цій галузі повинні активно здійснюватися інноваційні зміни. Проте, за даними Держкомстату України [4, 5], вже в 2008 році спостерігалось деяке уповільнення інноваційної активності на підприємствах машинобудування, яке закріпилось у 2009 році. Так, і в 2008, і в 2009 р. інноваційною діяльністю в машинобудуванні займалось практично однакова кількість підприємств – відповідно, 400 (21,2%) та 406 (21,2%) проти 421 підприємства (23,2%) у 2007 р. Оскільки саме машинобудівна галузь має забезпечувати інноваційний розвиток усієї економіки країни, як негативне явище слід розглядати зменшення у 2008 р. на 7,9%, а в 2009 р. на 4,2% проти 2007 р. кількості інноваційно активних підприємств, що займаються виробництвом машин і устаткування.

Зважаючи на те, що домінуючими у промисловому комплексі України є виробництво 3-го і 4-го технологічних укладів (традиційні галузі добувної і обробної промисловості, започатковані на ранніх стадіях індустріалізації, які вже не можуть

забезпечувати довгострокове економічне зростання), низькою на протязі останніх років була частка підприємств машинобудування, що реалізували інноваційну продукцію в загальній кількості підприємств машинобудування (17,3% у 2008 р. проти 19,0% у 2007 р. і 16,8% у 2009 р.), а також частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації промислової продукції машинобудування (16,8% у 2008 р. і 13,0% у 2009 р., у тому числі виробництво машин і устаткування, відповідно, 11,6% і 11,4%; виробництво електричного та електронного устаткування – 15,7% і 14,8%; виробництво транспортних засобів і устаткування – 20,3% і 13,6%). В цьому контексті край негативно слід оцінити зменшення на 31,5% і 18,1% частки обсягу реалізованої інноваційної продукції, що була новою для ринку, а також кількості придбаних нових технологій як в Україні, так і за її межами (з 632 у 2007 р. до 273 і 372, відповідно, у 2008 р. і 2009 р.).

Слід зауважити на позитивні зміни, яких зазнали досліджувані показники інноваційної активності машинобудівних підприємств у 2010 році (табл. 1). А саме, відбулося збільшення кількості інноваційно активних підприємств до 417 (проти 406 у попередньому 2009 році). Також до 22,2% зросла частка підприємств машинобудування, що реалізували інноваційну продукцію в загальній кількості підприємств машинобудування. Безумовно, такі зміни можуть розглядатися як вельми позитивні, але на разі немає достатніх підстав стверджувати про їхній структурний характер та стійку позитивну динаміку.

Таблиця 1

Кількість машинобудівних підприємств, що займалися інноваційною діяльністю у 2009-2010 рр.

Підприємства машинобудування		З них зайнято виробництвом					
		машин і устаткування		електричного, електронного та оптичного устаткування		транспортних засобів і устаткування	
2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.
406	417	181	181	152	155	73	81

Дані щодо інноваційної активності підприємств машинобудування у 2008-2010 рр. представлені на рис. 1, впровадження інновацій на підприємствах машинобудування упродовж 2008-2010 років подано в табл. 2. Слід звернути увагу на позитивну динаміку впровадження нових технологічних процесів (996 процесів у 2008 р. проти 755 процесів у 2007 році) та подальше суттєве збільшення цього показника у 2009 та 2010 роках (відповідно, до 1351 та 1428 процесів). Також за останні роки відбулося збільшення освоєних виробництвом інноваційних видів продукції, кількість найменувань яких вже у 2009 році практично зрівнялось з 2007 докризовим роком. Але, якщо представити наведені в статистиці дані щодо освоєних інноваційних видів продукції і впроваджених нових технологічних процесів у розрахунку на одне машинобудівне підприємство, що впроваджувало інновації, то одержуємо вкрай низькі значення, недостатні для зміни технологічної структури промислового виробництва.

Аналіз статистичних даних щодо розподілу машинобудівних підприємств та загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності (табл. 3) свідчить, що майже кожне друге інноваційно активне підприємство спрямувало у 2010 році кошти на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; майже кожне третє – на виконання внутрішніх науково-дослідних розробок (далі НДР);

кожне сьоме – на придбання результатів НДР у зовнішніх виконавців та майже кожне тринадцяте – на інші зовнішні знання.

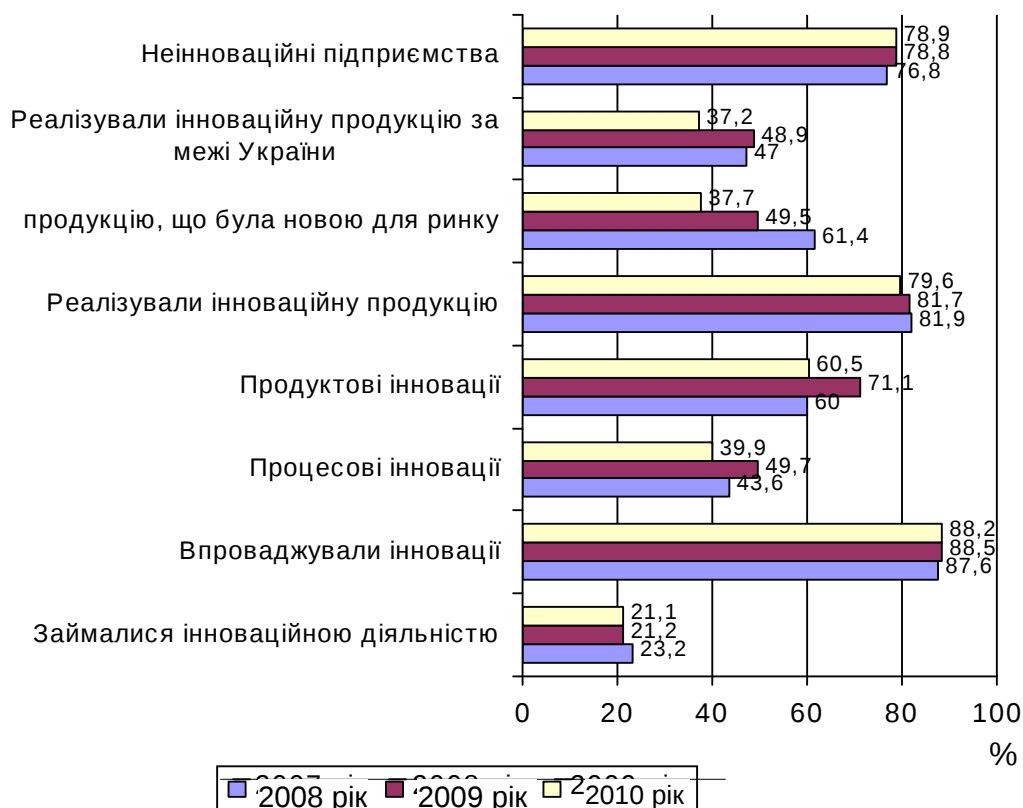

Рис. 1. Інноваційна активність підприємств машинобудування у 2008-2010 рр., %

Як особливо позитивний момент у 2010 році слід відзначити те, що 99 машинобудівних підприємств (майже кожне четверте) займалось навчанням свого персоналу щодо придбання необхідних компетенцій для розробки та впровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів та процесів, 54 (кожне сьоме) – діяльністю щодо ринкового запровадження інновацій, включаючи ринкові дослідження та рекламну кампанію.

У 2010 році відбулися деякі зміни в структурі витрат за напрямками інноваційної діяльності. Позитивним є те, що збільшилась частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (42,2% у 2010 р. проти 34,6% у 2009 р.), що поступово веде до покращення структури основних засобів виробництва. Однак, ураховуючи те, що за різних обставин більшість промислових підприємств і особливо підприємств машинобудівельної галузі не займаються НДДКР, низька питома вага витрат на внутрішні НДР та придбання зовнішніх НДР і, особливо, інших зовнішніх знань свідчить, по-перше, про обмеженість попиту з боку підприємств на наукові розробки, а, по-друге, можна припустити, що занадто малі кошти, що витрачаються підприємствами на придбання патентів, ліцензій, ноу-хау, не дозволяють їх включати до свого інноваційного циклу. Слід також відмітити, що, на жаль, в статистиці в структурі загальних витрат не виділяються витрати (припускаємо, що їхня питома вага занадто мала), які витрачаються підпри-

ємствами на навчання персоналу для придбання нових знань, необхідних для втілення ідей у привабливі для споживачів товари, створення і використання об'єктів промислової власності.

Таблиця 2

Впровадження інновацій на підприємствах машинобудування України

Показники	Підприємства машинобудування			З них зайнято виробництвом								
				машин і устаткування			електричного, електронного та оптичного устаткування			транспортних засобів і устаткування		
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Впроваджено нових технологічних процесів, од.	996	1351	1428	425	1027	1047	190	130	136	381	194	245
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, з них найменувань, од.	1100	1266	1047	506	703	527	405	367	317	189	196	203
Машин, устаткування, апаратів, приладів, од.	702	569	598	333	280	339	290	222	187	79	67	72

Таблиця 3

Розподіл машинобудівних підприємств за напрямками інноваційної діяльності у 2010 році¹

Показник	Підприємства машинобудування	З них зайнято виробництвом		
		машин і устаткування	електричного, електронного та оптичного устаткування	транспортних засобів і устаткування
Загальні витрати на інноваційну діяльність (тис. грн.), у тому числі на:	2541619,9	1370460,4	246881,7	924277,8
внутрішні НДР	632878,9	445587,8	81161,3	10629,8
зовнішні НДР	58539,4	39131,3	4751,7	14656,4
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	1007960,2	673131,5	144670,3	190158,4
інші зовнішні знання	34206,8	24789,7	2108,0	7309,1
Інші	808034,6	187820,1	14190,4	606024,1

¹ Складено за [3, с. 210; 212].

Як відомо, підвищення активності інноваційної діяльності тісно пов'язано з обсягом її фінансування та структурою джерел фінансування. Особливого значення цей процес набуває для підприємств машинобудування як забезпечувальної галузі для розвитку знанневої економіки. Згідно зі статистичними даними [3, с. 238, 240], найбільша частка фінансування інноваційної діяльності у вітчизняній машинобудівній галузі і в 2009 р., і в 2010 р. припала на власні кошти підприємств – відповідно, 76,6% та 80,7% загального обсягу витрат (у 2008 р. – 77,8%). Тенденція співвідношення джерел фінансування наближається до світової практики, особливо провідних країн світу, де основний тягар витрат несе вітчизняний бізнес, а не держава [2], а також венчурний капітал. Однак для промисловості України і, зокрема для машинобудування, такий стан справ не може розглядатися як позитивний, бо деформації у сфері виробництва між галузями паливно-енергетичною та сировинно-напівфабрикатною галузями з одного боку та й наукомісткою галуззю машинобудування з іншого боку, низький технологічний рівень виробництва, високий ступінь зношеності основних засобів (за даними Держкомстату у цілому по економіці на кінець 2006 року він наблизився до 51,5%, а в переробній промисловості навіть до 60%), брак власних фінансових ресурсів, практична відсутність венчурних коштів не дозволяють машинобудуванню України розвиватися на власній науково-технічній основі.

Висновки. Аналіз статистичних даних висвітлив багато проблем, пов'язаних з інноваційним розвитком промислових підприємств і особливо підприємств машинобудівної галузі, яка покликана породжувати нові технологічні знання та інновації та від якої вирішальною мірою залежить конкурентоспроможність товарів і послуг на внутрішньому й зовнішньому ринках. Проте більшість цих проблем, на наш погляд, є вторинними, тобто похідними, бо знаннева економіка ґрунтується на фундаментальному положенні про те, що в розвитку суспільства первинна роль належить інтелектуальним ресурсам людства. Результатом інноваційної праці людини як працівника підприємства стає продукування і реалізація новітніх ідей, що трансформуються у високотехнологічну продукцію та забезпечують підприємству конкурентні переваги в умовах економіки знань. За таких умов, головною рушійною силою розвитку інноваційної активності підприємств стає людина, мотивована на придбання, постійне оновлення і розповсюдження знання через свою інноваційну працю.

Література

1. Воронков Д. К. Розвиток підприємства: управління змінами та інновації : [монографія] / Д. К. Воронков, Ю. С. Погорелов. — Харків: АдВА™, 2009. — 436 с.
2. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України : [монографія] / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. — Харків: Константа, 2006. — 272 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. — К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України", 2009. — 361 с.
4. Статистичний щорічник України за 2008 рік / [ред. О. Г. Осауленко]. — К.: Консультант, 2009. — 575 с.
5. Статистичний щорічник України за 2010 рік / [ред. О. Г. Осауленко]. — К.: Консультант, 2011. — 560 с.
6. Федулова Л. І. Економіка знань : [підручн.] / Л. І. Федулова. — К.: ІЕП НАН України, 2009. — 600 с.
7. Федулова Л. І. Україна в міжнародних рейтингових оцінках: чинник інноваційно-технологічного розвитку / Л. І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 5 (95). — С. 39–53.

Reference

1. Voronkov D.K., Pogorelov Yu.S. *Rozvytok pidpryemstva: upravlinnia zminamy ta innovatsii* [Development of enterprise: management and innovations changes]. Kharkiv, AdvA™, 2009. 436 p.

2. Geets V. M., Seminozhenko V. P. *Innovatsiini perspektyvy Ukrainy* [Innovative prospects of Ukraine]. Kharkiv, Constanta, 2006. 272 p.
3. *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini: statystychnyi zbirnyk* [Scientific and innovative activity in Ukraine: Statistical collection]. Kyiv: Informatively-publishing center of state committee of statistics of Ukraine, 2009, 361 p.
4. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2008 rik* [Statistical annual of Ukraine in 2008 year]. Kyiv: Consultant, 2009, 575 p.
5. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2010 rik* [Statistical annual of Ukraine in 2010 year]. Kyiv: Consultant, 2011, 560 p.
6. Fedulova L. I. *Ekonomika znan* [Economy of knowledge]. Kyiv: Institute of economy of industry of the National academy of sciences of Ukraine, 2009. 600 p.
7. Fedulova L. I. *Actual Problems of Economics*, 2009, no. 5 (95), pp.39-53.

© М. К. Бабенко, 2012

Рецензент

д.е.н., проф. Т. С. Максимова

Reviewer

T.S. Maksimova
Doctor of Economic Sciences, Professor
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine

УДК 65.0(075.8)

С. С. Штапаук*

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ТИПОЛОГІЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Вступ: Важливим аспектом наукового обґрунтування організаційного проектування торговельних об'єктів є типологія підприємств роздрібної торгівлі. **Мета:** Уточнення на підставі об'єктивних характеристик типології об'єктів неспеціалізованої роздрібної торгівлі. **Методи:** Метод подоби, семантичний аналіз, метод класифікації. **Результати:** Проаналізовано існуючі типології та класифікації універсальних об'єктів роздрібної торгівлі (УОРТ). Запропоновано модель купівельної поведінки як основного критерію класифікації. Розроблено підхід до класифікації універсальних об'єктів роздрібної торгівлі, згідно до якого виділено чотири основні формати роздрібної торгівлі. Як допоміжні критерії типології виділено переважну форму обслуговування та типову диференціацію. **Висновки:** Запропонована уточнена типологія дозволяє однозначно ідентифікувати певні УОРТ, відрізняючи їх від інших схожих об'єктів, що надає змогу припустити наявність подібності їхньої організаційної структури.

Ключові слова: універсальний об'єкт роздрібної торгівлі (УОРТ), торговельна площа, асортимент, форма обслуговування, модель купівельної поведінки.

С. С. Штапаук

КЛАССИФИКАЦИЯ И ТИПОЛОГИЯ УНИВЕРСАЛЬНЫХ ОБЪЕКТОВ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ

Введение: Важнейшим аспектом научного обоснования организационного проектирования торговых объектов является типология предприятий розничной торговли. **Цель:** Уточнение на основании объективных характеристик типологии объектов неспециализированной розничной торговли. **Методы:** Метод подобия, метод классификации. **Результаты:** Проанализированы существующие типологии и классификации универсальных объектов розничной торговли (УОРТ). Предложена модель покупательского поведения как основного критерия классификации. Разработан подход к клас-

* Штапаук С.С. – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Shtapauk S.S. – Candidate of Economic Sciences, assistant professor, Management and Economic Security Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine.